

GÜÇLER DENGESİ

Prof.Dr. Tarık Oğuzlu
Antalya Bilim Üniversitesi
tarik.oguzlu@antalya.edu.tr

ÖZET

Uluslararası İlişkiler disiplini içinde en fazla bahsi geçen kavramlardan bir tanesi güçler dengesidir. Daha çok gerçekçilik yaklaşımını savunanların dile getirdikleri bu kavrama göre uluslararası ortamda istikrar ve barış olması için devletler arasında sürdürülebilir denge ortamının bulunması gerekir. Dengenin bozulmasını tehdit gören devletler ya kendi imkânları ya da benzer tehdit algılamalarına sahip olan devletlerle güçlerini birleştirerek dengeyi bozduğuna inandıkları devleti dengelemeye çalışırlar. Uluslararası siyasetin evrim süreci içinde çok çeşitli güçler dengesi uygulamaları yaşanmıştır. Uluslararası sistemin anarşik yapısı ve insan doğasının kötücül karakteri değişmedikçe güçler dengesi politikaları uluslararası ilişkilerin temel dinamikleri arasında olmaya devam edecektir. Tek-kutuplu bir yapıdan çok-kutuplu bir yapıya geçildiği günümüzde, güçler dengesi pratikleri mevcut küresel aktörlerin dış politika davranışlarını daha fazla şekillendirecektir.

ATIF İÇİN: Oğuzlu, Tarık, “Güçler Dengesi”, *Güvenlik Yazıları Serisi*, No.15, Ekim 2019. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/10/GuclerDengesi_TarikOguzlu_v.1.pdf

DOI: 10.13140/RG.2.2.16572.18565

Güçler Dengesi kavramı, uluslararası sistemde barış ve düzenin inşa edilebilmesi için devletlerarası ilişkilerde sürdürülebilir bir güçler dengesinin tesis edilmesinin şart olduğunu ima eder.

Kavram

Uluslararası İlişkiler akademik disiplinde en çok bahsedilen kavramlardan biri güçler dengesidir. Kavram, uluslararası sistemde barış ve düzenin inşa edilebilmesi için devletlerarası ilişkilerde sürdürülebilir bir güçler dengesinin tesis edilmesinin şart olduğunu ima eder. Denge durumu sağlandığında devletler birbirlerine saldırmayacak ve mevcut statükoyu muhafaza etmeye çalışacaklardır. Öte yandan, herhangi bir devletin ölçülebilir maddi güç imkânları diğer devletler karşısında dengeyi bozacak mahiyette artarsa, diğer devletler ya kendi imkânlarıyla ya da işbirliği yaparak söz konusu devleti dengelemeye çalışacaklardır. Bu çerçevede, güçler dengesi kavramı, sürdürülebilir barış ve düzenin inşa edilmesi için devletlerin birbirlerinin dış politika davranışlarını etkileme kapasitelerini dikkate alır. Devletlerin temel amacı birbirlerini kendi inandıkları değer ve normlar etrafında dönüştürmek değil, birbirlerinin dış politika davranışlarını etkilemektir. Diğer bir ifadeyle, dış politikanın temel amacı diğer devletlerin kimlik ve çıkar tanımlamalarını şekillendirmek ve dönüştürmek değil, onların dış politika davranışlarını mevcut dengeyi bozmayacak şekilde etkilemektir.

Teori

Kavram disiplinde daha çok ‘gerçekçilik’ olarak isimlendirilen teorik yaklaşım içinde tartışılır. Bütün gerçekçi düşünürler şu temel prensiplerden hareket ederler: Devletler devamlı surette birbirlerinin niyetlerinden şüphe duyarlar ve birbirlerine kolaylıkla güvenmezler, çünkü insan doğası özünde bencil ve kötüdür; Devletlerin üzerinde onları denetleyecek ve aralarında barış ve düzen oluşturulacak bir üst otorite yoktur; Sistemin temel yapısı anarşiktir ve böyle bir düzende devletler kendi güvenliklerini kendileri sağlamak zorundadırlar; Hayatta kalmak bütün diğer ulusal çıkarları sağlamanın en temel ön şartı olduğuna göre devletler ya sahip oldukları güç kapasitesini korumaya ya da diğer devletlerden daha güçlü olmaya çalışırlar; Devletler arasında ortak değer ve kimlik üzerinden düzen ve işbirliği oluşturmak imkânsızdır; Orman kurallarının geçerli olduğu uluslararası ortam liberallerin ve idealistlerin öngörülleri doğrultusunda bir hayvanat bahçesine dönüşmez.

Klasik ve yapısalcı gerçekçiler güçler dengesinin nasıl tesis edildiği noktasında farklı düşünürler. Klasik gerçekçilere göre güçler dengesi devlet adamlarının sorumlu ve ileriye gören rasyonel kararları neticesinde oluşurken, yapısalcı gerçekçilere göre uluslararası sistemin anarşik yapısı otomatik olarak devletler arasında bir güçler dengesi ortaya çıkaracaktır (Mearsheimer, 2001). Yeni klasik gerçekçiler ise uluslararası sistemin anarşik yapısıyla

Hem I. hem de
II. Dünya
Savaşlarına
ABD'nin
katılımını
doğuran temel
etken de Avrupa
sahnesinde
güçler
dengesinin
Almanya lehine
radikal biçimde
bozulmuş
olmasıdır.

devletlerin dış politikaları arasında devletlerin yapıları ve dahili özelliklerinin ara değişkenler olarak yer aldıklarını ve güçler dengesi politikalarının her durum ve şart altında kendiliğinden ortaya çıkmadıklarını ileri sürerler. Dengeleme politikalarının otomatik olarak ortaya çıkacağını savunan yapısal gerçekçiler karşısında yeni klasik gerçekçiler bu süreçte liderlerin öznel tehdit algılamalarını, siyasi ve ideolojik hesaplamalarını, dünya görüşlerini, dış politika elitleri arasında bir uyum olup olmadığını ve devletlerin yönetim tarzları ile dış politika karar alma süreçlerinin mahiyetini ara değişkenler olarak açıklamalarına dahil ederler. Diğer devletlerin ölçülebilir maddi güç imkânlarındaki artışların otomatik olarak dengeleme politikaları üretmeyebileceğini belirtirler.

Bu bağlamda dile getirilen bir önemli görüş de devletlerin gücü değil tehditleri dengeledikleridir. (Walt, 1990) Buna göre, başka ülkelerin güç kapasitelerindeki göreceli artış otomatik olarak tehdit görülmez. Tehdit, algılar neticesinde oluşur ve maddi olmaktan çok sosyal bir gerçekliğe sahiptir. Güç imkânları artan devletin kim olduğu, hangi değerlere inandığı, dış politikasında statükocu mu yoksa revizyonist politikalar mı izlediği gibi unsurlar, diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanıp algılanmamasında etkilidir. Dengelenmediği müddetçe güç imkânları artış gösteren devlet diğer devletlerin güvenliğine tehdit oluşturacaktır.

Devletlerin dengeleme çabaları çerçevesinde yapılan tartışmalarda iki tip dengeleme olduğunu görüyoruz: İçsel dengeleme ve dışsal dengeleme. İçsel dengeleme herhangi bir devletin diğer devletleri kendi maddi güç imkânlarını arttırarak dengelemeye çalışmasıdır. Askeri ve ekonomik güç unsurlarına daha fazla yatırım yapma ve içine düşülen dezavantajlı durumu bir an önce ortadan kaldırma buradaki temel amaçtır.

Bunun yeterli olmadığı durumlarda devletler dışsal dengeleme metoduna başvururlar. Burada kendilerini aynı güç karşısında tehdit altında hisseden devletler güçlerini birleştirirler ve aralarında bir ittifak ilişkisi tesis ederler. Ortak dışsal tehdide karşı güçlerini birleştiren devletler eski duruma dönülene kadar bu ilişkilerini sürdürürler. Dış tehdit ortadan kalktığı zaman aralarındaki ittifak ilişkisi de sona erer.

Gerçekçilik teorisinin yanında Uluslararası Toplum Yaklaşımı (*İngiliz Okulu*) da güçler dengesini önemser. Bu bakış açısı uluslararası sistemin daha çok uluslararası bir toplum olarak tanımlanması gerektiğini varsayar ve bu toplumun egemen devletlerden oluştuğunu ileri sürer. Devletler arasında ortak çıkar ve değerler temelinde bir toplum oluşması sürecinde güçler dengesi politikaları önemli işlev görür. Uluslararası toplumun önemli kurumlarından

Yumuşak
dengeleme bu
süreçte
aralarındaki dış
politika
koordinasyonunu
artırmaları ve
askeri olmayan
güç unsurları
üzerinden
işbirliği
yapmalarını
çağırıştırır.

bir tanesi güçler dengesi pratikleridir. Devletler bu yönde politikalar takip etmeyi devlet olmanın kurucu unsurlarından biri olarak görürler. Bu çerçevede güçler dengesi politikaları meşrudur.

Uygulama

Uluslararası siyasetin tarihsel evrimine bakıldığında çok farklı güçler dengesi uygulamaları görülür (Kaufman, Little and Wohlforth, 2007). Tarihçi Tucides Antik Yunan'da Peloponezya Savaşlarının Atina ile Sparta şehir devletleri arasındaki dengenin bozulması neticesinde ortaya çıktığını anlatır. Atina'nın gücünün artmasıyla bozulan denge Spartalı yöneticileri ürkütmüş ve onlar da eski dengenin kurulması amacıyla Atina karşıtı bir ittifak kurmaya çalışmışlardır.

Benzer şekilde 19. yüzyılın başlarında Napolyon'un önderliğindeki Fransa Avrupa'da o ana kadar geçerli olan dengeyi tek taraflı olarak bozunca, kıtanın diğer devletleri güçlerini birleştirip Napolyon'u dengelemeye çalışmışlardır. Fransa'nın Avrupa'nın geneline hükmetmesi hegemonik bir çaba olarak görülmüş ve tehdit olarak tanımlanmıştır. Savaşın sonunda Fransa yenilmiş ve yaklaşık yüz yıl sürecek yeni bir güçler dengesi inşa edilmiştir. Zamanın bütün önemli Avrupalı güçleri bu dengenin korunmasına önem vermiş ve 'Avrupa Uyum'u' (*Concert of Europe*) olarak adlandırılan bu süreci olabildiğince yaşatmaya çalışmışlardır. Bu denge, Almanya'nın Prusya liderliğinde birleşmesi neticesinde zamanla Almanya lehine bozulmuş ve Birinci Dünya Savaşına giden yolda Almanya, İtalya ve Avusturya Macaristan imparatorlukları arasında kurulan ittifak, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında kurulan karşı ittifakı tetiklemiştir. Bu iki ittifak arasındaki dengenin barışı koruyamadığını Birinci Dünya Savaşının çıkmasıyla gördük.

Avrupa Uyumü süresince Birleşik Krallık'ın takip ettiği 'muhteşem yalnızlık' (*splendid isolation*) politikası, güçler dengesi politikalarının güzel bir örneğidir. Buna göre Britanya İmparatorluğu Avrupalı güçler arasındaki ilişkilere herhangi bir Avrupalı güç Avrupa siyasetinde başat aktör olmaya çalışmadıkça müdahil olmayacak, kıta Avrupa'sındaki dengenin bozulması durumunda zayıflayan aktörler yanında yer alarak bozulan dengenin tekrar kurulmasına çalışacaktır.

Hem Birinci hem de İkinci Dünya Savaşlarına Amerika Birleşik Devletleri'nin katılımını doğuran temel etken de Avrupa sahnesinde güçler dengesinin Almanya lehine radikal biçimde bozulmuş olmasıdır. Avrupa'da Almanya ve Asya'da Japonya'nın kendi kıtalarında hegemonik güç olarak ortaya çıkmaları, Amerikalı devlet adamları tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Bu nedenle ABD, Almanya ve Japonya karşısında zayıflayan

Sert dengeleme
kendilerini ortak
tehdit altında
hisseden
ülkelerin
kendilerine
tehdit oluşturan
ülkeyi askeri
güçlerini
birleştirerek
dengelemeye
çalışmalarını ima
etmektedir.

devletlerin yanında savaşa katılarak bozulan dengeyi yeniden kurmaya çalışmıştır.

Soğuk Savaş yıllarında ise Amerika Birleşik Devletleri'nin NATO'nun kurulmasını desteklemesi ortaya çıkmakta olan Sovyet tehdidini dengeleme stratejisinin ürünüdür. ABD'nin temel amacı Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan askeri ve ideolojik tehdidin bertaraf edilmesinde Batı Avrupalı devletleri kuvvetlendirmek olmuştur. Bunu bir yandan NATO üzerinden Avrupalı devletlerin güvenlik ihtiyacını karşılayarak, diğer yandan da Avrupa'daki ekonomik bütünleşme sürecini destekleyerek yapmaya çalışmıştır. Avrupalı müttefiklerin güçlendirilmesi ve onlarla yapılacak işbirliği üzerinden Sovyet tehdidinin dengelenmesi ABD'nin Soğuk Savaş sırasında takip ettiği temel dış politika olmuştur.

Tarihsel örnekler güçler dengesi politikalarının uluslararası sistemin iki kutuplu olduğu durumlarda daha başarılı olduğunu göstermektedir. Çünkü maddi güç kapasiteleri bağlamında birbirine yakın iki kutup birbirini daha kolay dengeleyebilmektedir ve iki başat gücün varlığı diğer devletleri bu iki güçten birinin yanında yer almaya itmektir. NATO ve Varşova Paktı'nın kurulmasıyla, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan tehdidi dengelemek adına NATO ittifakına katılması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Sistemin tek kutuplu olduğu durumlarda güçler dengesi politikaları sonuç üretmeyebilir; çünkü başat güç ile diğer bütün güçler arasındaki güç makası o kadar fazladır ki, diğer tüm devletler güçlerini birleştirseler dahi başat gücü dengelemeleri pek mümkün olmaz. Buna benzer bir durum Soğuk Savaşın sona erdiği 1990'lı yıllardan 21. yüzyılın ilk on senesinde yaşanmıştır. Bu zaman diliminde uluslararası sistemdeki tek başat güç ABD olmuştur. Diğer devletler ise ya başat gücün yanında yer alıp ondan kaynaklanması muhtemel tehdidi azaltmaya çalışmışlar, ya da başat gücü askeri olmayan dış politika araçları kullanarak dengelemeye gayret etmişlerdir.

Birinci strateji Uluslararası İlişkiler disiplinde 'peşine takılma' (*bandwagoning*) olarak tanımlanırken ikinci strateji 'yumuşak dengeleme' (*soft balancing*) olarak adlandırılır. 'Sert dengeleme' (*hard balancing*) ise kendilerini ortak tehdit altında hisseden ülkelerin kendilerine tehdit oluşturan ülkeyi askeri güçlerini birleştirerek dengelemeye çalışmalarını ima ederken, yumuşak dengeleme bu süreçte aralarındaki dış politika koordinasyonunu artırmaları ve askeri olmayan güç unsurları üzerinden işbirliği yapmalarını çağırır. Yumuşak dengelemede tehdit oluşturan devlete karşı askeri bir ittifak kurmak durumu söz konusu değildir. Bu çerçeveden bakıldığında, son

**Güçler dengesi,
uluslararası
sistemin
küreselleşmesi,
evrensel
değerler
algısının
güçlenmesi ve
toplu güvenlik
anlayışının
meşruiyet
kazanmasına
paralel olarak
anlamını
yitirecektir.**

yıllarda Rusya ile Çin arasında gelişen ilişkileri bu iki ülkenin ABD'nin küresel hegemonyasını dengeleme çabalarının sonucu olarak görebiliriz. Bu iki ülke gerek Şangay İşbirliği Örgütü gerekse de ikili mekanizmalar üzerinden aralarındaki askeri işbirliğini geliştiriyor olsalar da, bu durum onların ABD karşısında askeri bir ittifak oluşturdıkları anlamına gelmez.

Uluslararası sistemin çok kutuplu olduğu durumlarda güçler dengesi politikaları daha kolaylıkla uygulanır. Zira devletlerin kendilerine tehdit oluşturan aktörleri dengelemek adına işbirliği yapabilecekleri ülkelerin sayısı artar. Ayrıca, büyük güçler arasındaki maddi güç imkânları birbirine yakın olduğundan askeri dengeleme üzerinden sonuç alabilmek de mümkün olabilir.

Günümüz uluslararası ortamı her geçen gün daha fazla çok kutuplu bir karakter kazanmakta ve güçler dengesi politikaları üzerinden uluslararası sistemde düzen ve istikrar arayışları artmaktadır. Bu çerçevede, BRICS ve Şangay İşbirliği Örgütü gibi kurumsal mekanizmalar üzerinden Çin ve Rusya başta olmak üzere bazı yükselen güçlerin uzun yıllardır uluslararası sistemin başat aktörleri olan Batılı güçleri dengeleme çabalarını hızlandırdıklarını görüyoruz.

Buna mukabil Çin'in artmakta olan maddi güç imkânlarını kendisi açısından tehdit olarak tanımlayan ABD'nin Çin'i dengelemeye çalıştığına da şahit oluyoruz. Japonya, Hindistan, Güney Kore ve Avustralya gibi geleneksel müttefiklerini Çin karşısında ortak bir blok oluşturmaya çağıran ABD, öncelikle Çin'in Doğu ve Güneydoğu Asya'da hegemonik bir güç olmasını önlemeye çalışmaktadır (Allison, 2017). ABD'nin Orta Doğu'da İran'ın artan gücünü ve etki kapasitesini dengelemek adına İsrail, Suudi Arabistan, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır ve Bahreyn gibi ülkeleri daha fazla askeri ve siyasi işbirliği yapmaya çağırması da bir diğer örnek olarak görülebilir. Diğer bir ifadeyle, günümüzde ABD'nin kendi küresel çıkarları için kritik olan yerlerde bölgesel hegemonların oluşmasını önlemeye çalıştığını görüyoruz.

Sonuç

Güçler dengesi politikaları üzerinden uluslararası sistemde barış ve düzen tesis etmek yönündeki politikalar uluslararası sistemin küreselleşmesi, evrensel değerler algısının güçlenmesi ve toplu güvenlik anlayışının meşruiyet kazanmasına paralel olarak anlamını yitirecektir. Hiçbir devletin önceden potansiyel tehdit olarak tanımlanmadığı, küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte devletler arasında ortak kimlik ve çıkar tanımlamalarının kolaylaştığı durumlarda güvenlik bölünebilir olmaktan çıkacaktır. Dünyanın küresel bir köye dönüşmesi ve evrenselci anlayışların zemin kazanması güvenliği ikili zıtlıklar üzerinden tanımlama pratiklerini

zayıflatacaktır. Güçler dengesi politikası güvenliğin bölünebilir olduğunu ve ikili zıtlıklar temelinde tanımlanabileceğini varsaydığından ortak insanlık üzerinde dünya siyasetinin yeniden tanımlanması güçler dengesi politikalarının meşruiyetini azaltacaktır.

KAYNAKÇA

Allison, Graham (2017). *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides Trap?* New York: Houghton Mifflin Harcourt.

Mearsheimer, John (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton & Company.

Kaufman, Stuart J., Richard Little ve William C. Wohlfort (der.), (2007). *The Balance of Power in World History*. New York: Palgrave and Macmillan.

Walt, Stephen M. (1990). *The Origins of Alliance*. Cornell: Cornell University Press.

Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK) Derneği, Türkiye’de uluslararası ilişkiler çalışmalarının gelişimine katkıda bulunmak, ilgili alanlarda çalışanları bir araya getirmek ve çalışmalarını desteklemek amacıyla bir grup akademisyen, medya çalışanı ve dışişleri mensubu tarafından 2004 yılında tarihinde kurulmuştur. 2010 yılından beri *International Studies Association (ISA)* ortak kuruluşu ve 2016’dan beri de *Balkan Political Science Association (BPSA)* üyesi olan UİK, iki yılda bir düzenlediği *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi* ile *Güvenlik Akademisi* ve *Dış Politika Akademisi* eğitim programlarını gerçekleştirmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye’deki gelişimine katkı yapmış öğretim üyelerine yönelik *Ustalara Saygı Ödülü* ile genç akademisyenlere yönelik *Teşvik Ödülü* veren UİK, başta *Uluslararası İlişkiler* dergisi ile *Güvenlik Çalışmaları* serisi olmak üzere kapsamlı bir yayım programı ile *Güvenlik Portalı (GP)*, *Türkiye Barışı Koruma Veri Tabanı (TÜBAKOV)*, *Kavram Avcıları* ve *Black Sea Young Reformers Fellowship (BSYRF)* projelerini hayata geçirmiştir.

UİK hakkında daha fazla bilgi almak için, lütfen [web sayfasını](https://www.uik.org.tr) (https://www.uik.org.tr) ziyaret ediniz.

© UİK 2019

Bu çalışmanın telif hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK)’e ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; UİK’in kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Güvenlik Yazıları, NATO Kamu Diplomasisi Birimi tarafından desteklenmektedir.

Security Papers are supported by the NATO Public Diplomacy Division.